

**ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ УМІННЯ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

Карпенко Є. М., аспірант (Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Стаття присвячена формуванню інформаційно-аналітичних умінь у майбутніх учителів у процесі фахової підготовки та виявленні їх місця у структурі професійної компетентності вчителя іноземних мов.

Пропонується теоретико – практичне обґрунтування порушеної проблеми та окреслюються шляхи її подальшого дослідження.

Метою статті є спроба науково обґрунтувати місце інформаційно-аналітичних умінь у структурі професійної компетентності вчителя іноземних мов.

Суспільство XXI століття знаходиться на якісно новому етапі свого розвитку, відмінною рисою якого є значне підвищення ролі інформаційних процесів, створення глобального інформаційного простору. Інформація в інформаційному суспільстві виходить на передній план, а здатність накопичувати знання та використовувати їх для розв'язання складних завдань стає особливо важливою. Майбутній фахівець повинен не лише володіти спеціальною інформацією, але й уміти орієнтуватись в інформаційних потоках, освоювати нові технології, самостійно приймати виважені рішення. При цьому формування умінь ефективної роботи з інформацією повинно бути спеціально організованим цілеспрямованим процесом, що передбачає навчання різних категорій споживачів спеціальних інформаційних знань та вмінь [1, с. 21]. Проте цілісна державна концепція інформаційної освіти в Україні ще недостатньо сформована. Уміння ефективної роботи з інформацією, її пошуку, обробки та використання у навчальній та професійно-спрямованій діяльності часто асоціюються з техніко-технологічними аспектами інформатизації, оволодіння навиками роботи з персональним ком'ютером. Однак, поняття інформаційної грамотності включають не лише уміння ефективного користування інформаційно-комунікаційними технологіями. Це насамперед уміння ефективної роботи з інформацією.

На конференції з інформаційної грамотності у Празі (the Prague Conference of Information Literacy Experts), яка відбулася 20-23 вересня 2003 року, було вирішено організувати Міжнародний альянс з інформаційної грамотності (International Alliance for Information Literacy). Альянс визначає інформаційну грамотність як здатність ідентифікувати потребу в інформації, виявляти, знаходити, аналізувати, оцінювати та ефективно використовувати інформацію для розв'язання певних питань та проблем. Отже, інформаційну грамотність вважають основною компетенцією особистості, яка є необхідною для постійного вдосконалення професійної компетентності. [9]

У програмі ЮНЕСКО "Інформація для всіх" особливу увагу приділено підготовці вчителів, оскільки саме від них залежить розвиток інформаційної культури молоді. Серед умінь, необхідних сучасному вчителю виділено вміння систематично підвищувати свою кваліфікацію, застосовувати раціональні прийоми пошуку, аналізу, відбору, систематизації, узагальнення та використання інформації, у тому числі навчального матеріалу, орієнтуватися в інтенсивному потоці інформації, що стосується відповідної предметної галузі та суміжних галузей [3].

У руслі нової мовної політики формування умінь ефективної роботи з інформацією є компонентом професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, що зазначено у Рекомендаціях Ради Європи. Основу професіограми майбутнього вчителя іноземних мов складає інформаційна компетенція, яку Рада Європи виділила як основну характеристику фахівця XXI століття. Серед умінь, які включає дана компетенція, особливо важливими з професійної точки зору для майбутніх учителів іноземних мов є вміння аналізувати інформацію, зібрану з різних джерел, у тому числі іншомовних, з точки зору її достовірності, точності, корисності для розв'язання професійних завдань; розпізнавати суперечливі дані, судження, аргументи, та використовувати у власній професійній діяльності лише достовірні та перевірені дані. [6]

У психолого-педагогічній і методичній літературі останніх років ідеї корекції цілей і оновлення змісту професійної підготовки майбутнього вчителя в педагогічних ВНЗ досить добре представлені у роботах Н.Г.Ничкало, Л.П.Пуховської, О.А.Дубасенюк, Г.Н.Ігнатенко, Н.Ф.Бориско та інших. У дослідженнях розглядається проблема інтеграції вітчизняної освіти у світовий інформаційний простір, формування у майбутніх учителів умінь, які дозволяють вистояти під натиском інформації, володіти відповідною особистісною спрямованістю, бути здатним самостійно приймати рішення на основі власної системи знань та досвіду. Вчені вважають, що залучення до процесу навчання у ВНЗ сучасних освітніх технологій, спрямованих на розвиток зазначених якостей та вмінь, є ефективним засобом формування професійної компетентності учителя, спроможного підготувати інтелектуальних компетентних учнів.

Виходячи з нових вимог до підготовки вчителів у спеціалізованих вищих навчальних закладах, формування перспективної системи освіти майбутніх учителів іноземних мов доцільно спрямувати, зокрема, на розвиток двох типів умінь, що взаємодоповнюються: умінь орієнтуватись у швидкісному потоці інформації, обираючи необхідне, умінь аналізу отриманої інформації та її ефективного використання у

професійній діяльності. Отже, інформаційно - аналітичні уміння є одним із важливих компонентів сучасної системи професійної освіти майбутніх вчителів іноземних мов, що й зумовлює актуальність даної статті.

Проте рівень сформованості інформаційно - аналітичних вмінь майбутніх вчителів є недостатнім. Про це свідчать результати анкетування серед студентів III – IV курсів інституту іноземної філології ЖДУ імені Івана Франка, що виявило випадки недостатньо аналітичного ставлення студентів до навчального матеріалу (58%), намагання заучування прикладів та аргументів, наведених у підручниках (67%), труднощі у викладі власної точки зору (49%) тощо. Серед причин, що, на нашу думку, обумовлюють вищенаведені труднощі, є такі, що зумовлені недоліками навчальних програм та підручників, наприклад, недостатня кількість завдань, спрямованих на формування найважливіших аналітичних операцій, та такі, що зумовлені недостатньо ефективною організацією навчального процесу, тобто відсутністю попередження автоматичного запам'ятовування, недостатнього формування навичок самоконтролю, використання вправ і завдань, спрямованих здебільшого на контроль отриманих знань, а не на обробку отриманої інформації. [7] Проблемі формування інформаційно-аналітичних умінь присвячено низку праць вітчизняних та зарубіжних вчених. Проте нам невідомі результати комплексного психолого-педагогічного дослідження даної проблеми. За відсутності визначення, яке відповідає б принципам формування професійних умінь майбутніх учителів іноземних мов, а також в опорі на попередні дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених (Т. Воропай, М. Кларін, А. Коржуєв, Н. Кравченко, К. Мередіт, Т. Олійник, Є. Полат, Дж. Стіл, Ч. Темпл, О. Тягло, М. Чошанов, Д. Халперн, Е. де Боно та ін.) ми пропонуємо робоче визначення інформаційно-аналітичних умінь. Це інтелектуальне новоутворення, що полягає у вмінні знаходження необхідної інформації, її всебічної обробки та застосування у власній професійній діяльності.

Здатність вмілого оперування інформацією задля вирішення професійних завдань, її критичного осмислення деякі науковці, зокрема М.А.Чошанов, включають в зміст поняття компетентність сучасного фахівця [8]. Саме ж поняття "компетентність" визначається у науковій літературі по-різному, оскільки переживається з психологічними, соціологічними, педагогічними поняттями та категоріями. Загальноприйнятий зміст поняття "компетентність" зводиться до володіння знаннями, досвідом та правами у певній сфері діяльності, таке визначення надається у словниках та енциклопедіях. Аналіз психолого-педагогічної літератури виявив відсутність єдності у трактовці поняття "професійна компетентність". Так, А.К. Маркова трактує професійну компетентність як психічний стан, що дозволяє діяти самостійно та відповідально, володіння людиною здатністю та умінням виконувати певні трудові функції. [5] А.І. Міщенко розуміє професійну компетентність вчителя як єдність теоретичної готовності педагогічно мислити та практичної готовності педагогічно діяти. Вчені (Н.В. Кузьміна, Є.С. Кузьмін, Ю. Смельянов, З.Ф. Єсарева та ін.) вводять поняття "професійно-педагогічна компетентність", яка являє собою сукупність умінь педагога як суб'єкта педагогічного впливу особливим чином структурувати наукове та практичне знання з метою кращого вирішення педагогічних завдань. Розвитку професійно-педагогічної компетентності присвячені дослідження таких вітчизняних науковців як Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, М.І. Жалдак, О.І. Локшина, О.В. Овчарук, Л.І. Парашенко, О.І. Пометун, О.Я. Савченко, І.В. Табачек, О.І. Шувалова та інших, зарубіжних науковців В.А. Адольфа, Є.В. Бондаревської, В.Н. Введенського, І.А. Зимньої, І.Ф. Ісаєва, Н.В. Кузьміної, А.К. Маркової, Н.Н. Нацаренус, А.П. Тряпициної, А.В. Хуторського, G. Moskowicz, R.L. Oxford, R.C. Scarcella, E. Tarone, G. Yule та інших. У багатьох дослідженнях (М.І. Жалдак, О.І. Пометун, О.І. Шувалова, І.А. Зимня, А.В. Хуторський та ін.) проблема взаємодії особистості з інформаційним середовищем розглядається як проблема формування умінь роботи з інформацією та інформаційно-комунікаційними технологіями, що є одним із головних критеріїв, які безпосередньо впливають на професійний рівень педагогічної діяльності вчителя.

Психологічна структура педагогічної діяльності – це система, взаємозв'язок і послідовність дій педагога, спрямованих на досягнення поставлених цілей. Н.В.Кузьміна виділяє організаторський, комунікативний, конструктивний і гностичний компоненти структури педагогічної діяльності вчителя. [4] Такий підхід в основному поділяють і інші вчені. Так, наприклад, А.В. Барабаншиков і Ф.П. Тонких аналогічно, виділяючи в структурі педагогічної діяльності чотири компоненти, більш суттєву увагу звертають на комплексний характер їх вияву.

Організаційний компонент вміщує такі складники: способи подачі інформації в процесі її повідомлення учням, виборі різних видів навчально-пізнавальної діяльності учнів таким чином, щоб результати відповідали навчальним цілям; організацію власної діяльності і поведінки в процесі безпосередньої взаємодії з учнями. Комунікативний компонент вміщує: уміння встановлення педагогічно доцільних стосунків з тими, на кого спрямований вплив, уміння попереджати та ліквідовувати конфлікти. Конструктивний компонент діяльності вчителя включає: відбір навчальної інформації, її обробку, проектування навчально-пізнавальної діяльності учнів, в якій необхідна інформація може бути засвоєна самостійно.

Рівень гностичних здібностей вчителя визначається по вмінню глибоко, всебічно та самостійно пізнавати навколишній світ, інших людей та самого себе. Для розвитку гностичних здібностей необхідне оволодіння діалектичним методом пізнання. А.Л. Бусигіна відмічає, що гностична діяльність включає цілий ряд інтелектуальних умінь: 1) аналізувати конкретні явища; 2) розділяти ціле на структурні елементи; 3) сприймати виникнення проблемної ситуації; формулювати проблему; 4) роз'язувати проблему відомим

способом; 5) знаходити нові способи роз'язання проблеми шляхом висування гіпотез; 6) виявляти зв'язки між явищами, порівнюючи їх між собою; 7) здійснювати перенос вже засвоєних знань на розгляд нових; 8) доводити гіпотезу; 9) перевіряти знайдені рішення; 10) критично оцінювати риси власної особистості; 11) адекватно оцінювати пізнавальні можливості учнів. Гностичні уміння складають основу для розвитку інших умінь. Так, уміння знаходити істотні зв'язки між явищами необхідне для розвитку конструктивного компонента, уміння пізнавати інших людей сприяє удосконаленню комунікативних та організаторських вмінь. [2] На основі наведеної класифікації, аналізу науково-педагогічної літератури можна зробити висновок про те, що інформаційно-аналітичні уміння є складовими уміннями гностичної діяльності вчителя та значимим показником його професійної компетентності.

Враховуючи результати аналізу наукової літератури та анкетування серед студентів університету ми вважаємо, що оскільки процес формування інформаційно - аналітичних вмінь обумовлює процеси самоосвіти, професійної самореалізації особистості, сучасна фахова підготовка майбутнього вчителя повинна характеризуватися здатністю формувати потребу в інформаційному середовищі, знання про загальнодоступні джерела інформації та вміння користуватися ними, відбирати, аналізувати, структурувати, систематизувати інформацію та перевіряти її достовірність, а також ефективно застосовувати її у власній професійній діяльності. Недостатня розвиненість вищенаведених умінь знижує ефективність навчання та виховання, тому у процесі підготовки педагогічних кадрів особливу увагу доцільно звернути на формування у майбутніх вчителів іноземних мов базових інформаційно-аналітичних умінь. Виявлення їх основних характеристик та особливостей розвитку ми вважаємо перспективою подальших досліджень.

Література

1. Гендина Н.И. Информационное образование и информационная культура личности как факторы развития информационного общества. – Кемерово: Кемеровская государственная академия культуры и искусств, 2004. – 58с.
2. Бусыгина А.Л. Профессор–профессия. Самара.– СамГПУ, 1999. – 218с.
3. Жалдак М.И. Система подготовки учителя к использованию информационной технологии в учебном процессе. – Автореферат дис. ... докт. пед. наук. – М., 1989. – 48 с.
4. Кузьмина Н.В. Методы исследования педагогической деятельности. –Л., 1970
5. Маркова А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя // Советская педагогика. — 1990. — №8. — С. 82–88.
6. Національна доктрина розвитку України у XXI столітті //Освіта – 2002. – 24 квітня – 1 травня.
7. Самойлюкевич І.В., Карпенко Є.М. Технології критичного мислення як засіб оптимізації розвитку діалогічної мовленнєвої компетенції майбутніх вчителів іноземних мов // Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка. – 2005. – № 22. – С. 23 – 26.
8. Чошанов М.А. Дидактическое конструирование гибкой технологии обучения // Педагогика. – 1997. – №2. – С. 21–29.
9. Spitzer, Kathleen L.; Eisenberg, Michael B.; Lowe, Carrie A. Information literacy: Essential Skills for the Information Age. Office of Educational Research and Improvement (ED), Washington, DC. 1998. – 349 p.

Karpenko Ye. M. Information-analytical Skills in the Structure of Professional Competence of Foreign Language Teachers.

The paper deals with the formation of information-analytical skills in the process of prospective foreign language teachers' training and their place in the structure of professional competence of foreign language teachers. The theoretic-practical grounding of the problem and possible ways of its further research are proposed.